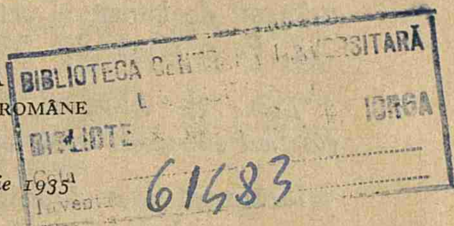
ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE
SERIA III TOM. XVII MEM. 6

CONSIDERAŢIUNI ISTORICE ASUPRA DOCUMENTELOR PREZENTATE DE D. MARCU BEZA

DE

N. IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE



Şedinţa dela 11 Octomvrie 1935

1. D-l M. Beza ni aduce un curios manuscript al lui Matei a Mirelor, în care se vede cum acest om cu larg orizont ştia să preţuiască şi să imite şi arta occidentală din epoca Renaşterii.

2. Ceea ce e mai preţios însă în ce ni presintă d-sa e reproducerea, din nenorocire în copie colorată, fără fotografie, a icoanei date la Athos de Vladislav, Domnul Ungrovlahiei şi de soţia Ana.

Înainte de a o cunoaşte se putea crede că Vladislav e cel dela jumătatea secolului al XVI-lea. Acuma îndoiala nu mai e cu putinţă: în afară de caracterul regal al Doamnei, Domnul în haină strâmtă, cu cnemida lungă, cu sabia atârnată la mijlocul brâului, are cu desăvârşire tipul primului Radu pe monede sau al lui Mircea I-iu în toate reprezintările lui. Am afirmat-o acum în urmă în Prefaţa la publicaţia mea *Arts mineurs en Roumanie*, I.

3. Asupra mănăstirii Zitsa şi aceleia a Sfinţilor Părinţi [1]), asupra altor lăcaşuri din Epir, asupra fundaţiei lui Alexandru

[1]) Acolo la numele ctitorilor . . . τοῦλα pare a fi sfârşitul dela Βλάντουλα, *Vlad*.

Ipsilanti la Rodos, asupra daniilor lui Nicolae Mavrogheni la Paros, — aș putea adăugi că un călător a cărui notiță mi-a dispărut, vorbește de mama Domnului muntean, care a trăit mulți ani o vieață de absolută simplicitate, dar încunjurată de respect —, lămuririle necesare au fost date, după cartea lui Lampridis, de colegul nostru însuși.

Iată însă notele istorice care trebue să se adauge la interesanta comunicație a răscolitorului neobosit de comori românești de istorie și artă în Orient.

4. Pe o cruce din Muzeul din Atena:

Ἔτους ͵ζξγ' ἐκωσμήθη ὁ στρς (sic: σταυρὸς) ὁ γληπτὸς ἧς τὴν Βλαχίαν καὶ ἐκώσμεσεν αὐτὸν οἱ δεσποίνα Ἑλένη.

Iscălitură neinteligibilă, apoi: *Ὁ ἐκ τὴν Σί[φνον] ἁμαρτολὸς.*

E vorba de o cruce săpată care se trimete în « Vlahia » și e primită de « despina Elena ». Să nu fie Elena Rareș din *Moldova?*

Scrie un călugăr din insula Siphnos.

5. Pe o însemnare din Muzeul atenian:

Ἔτους ͵αφοδ', ὅταν ἐπίγεν ὁ πεγλερπεγὴς μὲ τοὺς τρῆς πέγηδες καὶ ἔκοψαν τοὺς Πογδάνους, χυλιάδες λβ', καὶ τὸν αὐθέντην τῆς Πογθανίας, ὀνώματι Ἰὼν Βοηβώτα, καὶ αὐτὸν τὸν ἔσκησαν (sic) σὲ δήο καμίλια, μηνὶ Ἰουν. ιε', καὶ τότες ἐπῖρεν τὸ σκάμνη Ὁ Πέτρο Βωηβώντας.

Adecă: « In anul 1574, când a mers beglerbegul cu trei begi și au bătut pe Bogdani, 32.000, și pe Domnul Bogdaniei, anume Ion Voevod, și pe acesta l-a rupt cu două cămile, în luna lui Iunie 15, și atunci a luat scaunul Petru Voevod ».

E vorba de peirea lui Ion-Vodă cel Cumplit.

Notița a mai fost publicată, într'o grafie întru câtva deosebită și cu data de 15 *Iunie*, de Spiridon P. Lampros, în *Νέος Ἑλληνομνήμων*, VII, n-le 2—3, de unde am reprodus-o în *Studii și documente*, XXII, p. 86, no. 2.

6. Un manuscript grecesc de Evanghelie, aflător azi la Biblioteca din Atena, cuprinde o prefață slavonă din 18 Dechemvrie

7107 (1598), prin care se închină cu blăstăm mănăstirii Vatopedului din Athos, supt Ieremia Movilă, de către « Gligorča Crăciun Marele Vornic, fiul răposatului Maftei Crăciun Marele Vornic », arătând ce rugăciuni, şi când, să se facă pentru acest dar.

Pe margine se înseamnă într'un cadru de linii frumos împletite, numele acestor părinţi: « Maftei şi Maria, pan Grigori Marele Vornic şi jupăneasa Anghelina », apoi fraţii lui: « Theodor şi Ioan ».

Împodobirea e vrednică de luare aminte. Dacă frontispiciile făcute din flori şi ramuri sunt mai curând sărace, literele iniţiale au forme grafice neobişnuite. La Evanghelia dela Marcu avem un chip de imaginaţie, cu o tichie cu mărgăritar din care se desfac două aripi.

E evident că Vornicul moldovean a găsit un manuscript mult mai vechiu, poate din secolul al XIII-lea, la care şi-a adaus prefaţa.

7. Sânt şi câteva documente, pe lângă cele date în memoriul mieu precedent despre mănăstirea Mărgineni:

a. Iunie 7135. Alexandru Coconul către Mihăilă, fiul Prăciului din Brăneşti, pentru pământ la Brăgăreşti, în judeţul Săcuienilor, cu însemnarea cumpărăturilor dela alţi moşneni, din care a ieşit ocina (şi în poiana lui Roman): una şi a lui Calotă din Bozieni, şi dela Stoica Robul.

Marturi: Dumitraşco Vel Vist., Miho Vel Spătar, Vartolomei (Minetti) Vel Stol., Pavlachi Vel Com., Apostol (Catargiu) Vel Păh., Costandin (Cantacuzino) Vel Post. şi Hriza Vel Log. (Alte nume acoperite de hârtia peceţii.)

Slavon.

b. 26 Iulie 7139. Leon-Vodă, fiul lui Ştefan-Vodă, pentru Papa Vel Logofăt, dându-i doi Ţigani, Pascul şi Ursu Civica, dela Staico Păh. din Ruda, pentru 5.000 de aspri gata.

Marturi: Hriza Vel Vor., Ivaşco Vel Vor., Dumitraşco Vel Vist., Miho Vel Spăt., Gherghina Vel Stol., Buzinca Vel Com., Nedelco Vel Păh., Dumitraşco Vel Post., Hriza Vel Vor. Scrie Dumitru grămătic la Bucureşti.

Iscălitură domnească, în greceşte, foarte proastă. Monogramă. Slavon. Frumoasă scrisoare.

8. Nabedernița dela Sofia (Muzeul Național) e de sigur cea mai frumoasă descoperire recentă a d-lui Beza. Lucrată, se pare, în aur și în mărgăritare, ea înfățișează, cu o nesiguranță în figurile abia înseilate, dar într'o grupare impresionantă, Invierea lui Isus (inscripție въскрсніе хво). Înfățișările celor patru evangheliști sunt în colțuri. Inscripția de jos e: жупан хриза вел ван и хупаница его гергина. Pe laturi въ лѣт ꙁзрмд. Hrizea, ctitorul bisericii dela Bălteni, în marginea Bucureștilor, e o personalitate foarte bine cunoscută în epoca lui Matei Basarab. Nu se cunoștea numele soției sale, Gherghina.

9. Pe un triptic din Macedonia se pomenesc Constantin Basarab, Șerban Cantacuzino, cu fiul, Gheorghe, și Doamnele:

Τῆς Βλαχίας τοῦ αὐθέντος Κονσταντήνου Βοηβόνδα, Ἠλήνας ντόμνας, Σερμπάνου Βοηβόνδας, Μαρίας Ντόμνας, Γεοργίου Βοηβόνδα.

10. Se știa că învățatul tânăr care era Dimitrie Cantemir nu s'a mulțămit a-și prezenta în moldoveneasca sa de acasă tratatul de morală religioasă care e « Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea », ci că l-a tradus — sau a pus să-l traducă — în grecește.

Din manuscriptul, găsit de d-l Beza, foaia fotografiată dă titlul așa:

....[Εὐγε]νεστάτου ἄρχωντος κυρίου Λουπούλου Μπογδάνου, τοῦ καὶ κατμάνου (sic), ἐτιπόθη (sic) ἐν τὶ περιφείμη πόλη Ἰασίου, τοῦ καὶ αὐθεντικοῦ Θρόνου, ἔτως ἀπὸ κτήσεως κόσμου ͵ζσς΄τῳ, ἀπὸ Χριστοῦ ͵αχϛητῳ 1698.

Τῷ εὐσεβεστάτω ἐκλαμπρωτάτω σεβασμιωτάτω καὶ περιποθήτω πρεσβυτέρω καὶ γνησίω μι ἀδελφῶ (sic) Ἰω Ἀντιώχου Κωνσσταντίνου βοεβόδα, ἐλέω Θεοῦ (sic) αὐθέντι καὶ ἡγεμόνι πάσης Μολδαβίας παρὰ τοῦ νεωτέρου καὶ ταπεινοῦ τῆς αὐτοῦ Ἐκλαμπρότητος αὐναδέλφου Ἰω Δημητρήου Κωνσταντίνου Βοεβόδα ἀφιεροτικεῖ ἐπιστολή.

Urmează textul.

La urmă: *τῖς σῆς Εκλαμπρότιτος μικρότερος ἀδελφὸς Ἰω Δημήτριος Κωνσταντίνου Βοεβόδα, ἄπου Ἀνδριανούπολην.*

Ortografia e groaznică, dar scrisoarea e de sigur de pe la 1700, iar iscălitura pare originală.

S'ar crede deci că Dimitrie vorbia greceşte, dar nu pătrunsese încă în adâncurile ortografiei elenice. Meritul de a da forma gramaticală ar fi deci al dascălului său, Cretanul Ieremia Cacavela, care scrie prefaţa, sau numai chiar al harnicilor tipografi Atanasie şi Dionisie, cărora li place a însemna pe însăşi foaia de titlu că erau Moldoveni (în forma grecească, numai: *ἐκ τῆς Μολδαβίας*).

De însemnat şi lipsa datei de lună pentru tipărire, ceea ce ar dovedi iarăşi că avem autograful beizadelei, încă aşa de tinere.

11. Se ştia prin publicaţia de versuri. *Ὁ Βόσπορος ἐν Βορυσθένει*, că Alexandru Ioan Mavrocordat, Domnul Moldovei, zis Firarìs din cauza fugii în Rusia, la 1788, era poet. Se cunoşteau şi legăturile lui cu învăţatul cleric, fost în Moldova ca profesor şi creator de şcoală înainte de a se aşeza şi el la Muscali, Evghenie Bulgaris. D. Beza a găsit în Muzeul din Atena un Crez pus de el în formă versificată pentru arhiepiscopul de Pultava, cum ajunsese Evghenie. Titlul e acesta: *Ποίημα Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, πρώην ἡγεμόνος Μολδαβίας, ἐρωτηθέντος παρὰ τοῦ σοφωτάτου Εὐγενίου τὶ πιστεύει.*

Scrisoarea e urîtă; pare un autograf.

12. Într'o scrisoare din 3 Iulie 1808, Agapie, «egumenul părinţilor» din Epir, scrie către Mitropolitul Dosoftei Filiti. Plângere contra lui Constantie (?) din Mislea (*Μισκλιάνου*), care n'a trimes nimic şi şi-a făcut o pecete falsă a mănăstirii.





PREŢUL: LEI 5.